

šuje i malé kulturní rozdíly a vytváří z nich vlastnosti, které mohou být vnímány jako fundamentální a přirozené rozdíly (s. 439). Základní svaté postuláty tak mohou stavět hranice a omezovat pocity společné lidské sounáležitosti. Jinak řečeno, ti, kteří nesdílí stejné náboženství a kulturu, nejsou považováni za rovnocenné lidské bytosti, pokud jsou vůbec považováni za lidi.

V úplném závěru knihy Rappaport vyjadřuje svůj postoj k celé problematice, když se přiklání k používání slova *Logos* namísto slova *Cosmos* (s. 458). Chce tím zdůraznit, že nikoli pouze přírodní či přirozené procesy utváří svět, ale se vznikem lidstva jsou to rovněž záležitosti společenské a kulturní, které k našemu (lidskému) světu neodmyslitelně patří. Rappaport poukazuje na to, že ačkoliv lze v teorii rozlišit kategorie na ty, které jsou utvářeny přirozeně, a ty, které jsou vytvořeny kulturou, v praxi je většinou nelze přesně odlišit.

Knihou významně přispívá k porozumění náboženství a důležité roli náboženských rituálů jak pro náboženství samotné, tak i pro věřící a jejich utváření světa a jeho celkového vnímání (symbolického univerza, jak by řekli sociologové P. Berger a T. Luckmann). Rappaport svým dílem navazuje na mnohé významné autory, především na E. Durkheima, pro kterého byl náboženský rituál rovněž velmi důležitým aktem. Na rozdíl od Durkheima ovšem neklade takový důraz na roli rituálu při utváření společnosti a jejím uctívání, avšak více se zaměřuje na postižení klíčové úlohy jazyka a náboženství v celkové evoluci lidstva. Jeho práce je rovněž přínosná v tom, že podrobně rozebírá jednotlivé složky rituálu i jejich účinek, a dále přesně vymezuje abstraktní pojmy, které jsou pro vědecký diskurs o náboženství významné. Celkově

se autor nejvíce zaměřuje na historickou perspektivu a popis rituálů v archaických společnostech, na souvislosti mezi vznikem lidství a náboženství. Tento přístup je samozřejmě relevantní, ale podle mého mínění je škoda, že autor poměrně značně omezil prostor, který by věnoval situaci náboženství a náboženských rituálů v současné moderní společnosti. Musím přiznat, že bych velmi uvítala, pokud by autor dovedl svoji koncepci až do současnosti a pojednal rovněž podrobněji o funkcích (náboženských) rituálů v současné moderní společnosti. Snad se najdou autoři, kteří na významné dílo R. Rappaporta naváží a odváží se podrobněji zpracovat problematiku (náboženských) rituálů v moderní a postmoderní společnosti.

Olga Nešporová

Fritjof Capra: BOD OBRATU, DharmaGaia, 2002

Knihou známého fyzika Fritjofa Capry s původním titulem *The Turning Point. Science, Society and Rising Culture*, vyšlá v roce 2002 i v české verzi, patří ve světovém měřítku už spíše ke klasice (originál vyšel v roce 1982). Není nezajímavě připomenout, že autor, jehož národnostně netypicky znějící jméno by jistě dobře asociovalo Kalifornii se spoustou vlivů z celého světa, je rodilý Rakušan a fyziku vystudoval ve Vídni. Teprve poté se přesunul do kalifornského Berkeley, jehož atmosféra byla v šedesátých a pozdějších letech nesrovnatelně otevřenější nežli v městě na krásném modrém Dunaji. Knihou autora, proslaveného už spisem *Tao fyziky* (1975) se stala velmi brzy jedním z nejpopulárnějších multidisciplinárních spisů a myšlenkovou osou

vědecky orientovaného křídla tehdy se rozvíjejícího hnutí New Age. Sám si dobře vzpomínám, s jakým zájmem jsem její německý překlad hltal právě ve Vídni poloviny osmdesátých let. Kniha spojuje ve vhodném smíšeném poměru zkušenost reflektujícího vědce, v tomto případě fyzika, a „umírněně vizionářský“ postoj, což s velkou sečtělostí a myšlenkovou a vyjadřovací brilancí autora bylo základní příčinou jejího úspěchu. Velmi dobře zde udržuje rovnováhu, která mu brání sklouznout až už do zamotaného a pro laika neprůhledného světa vědeckých teorií, či naopak do prorokování prostého, i když obě komponenty v díle nepochybně jsou, vylepšené navíc o komparaci evropského obrazu světa s mimoevropskými, zejména s čínským. „Bod obratu“ by se měl dít směrem k holistickému pojetí skutečnosti a k rehabilitaci femininních, tj. „jinových“ ctností oproti descartovsko-newtonovskému novověku s jeho jednostranným akcentováním maskulinních, „jangových“ komponent. Je zajímavé se podívat na tuto knihu i po dvaceti letech od její publikace. Řada myšlenek, které se tehdy zdály výstřední, nepochopitelné a revoluční, se v mezičase stala téměř všeobecně známými a akceptovanými a některé z nich už cvrlikají vrabci ze střeš. Také ekologická hnutí se Caprovu v mnohém inspirovala. V některých oblastech, jako je třeba celostní pojetí nemoci a celková organizace a typ běžně poskytované zdravotní péče, jimiž se autor také velmi podrobně obírá, se situace od jeho doby sotva pohnula z místa a psychosomatické náhledy se proti „medicínsko-průmyslovému komplexu“ prosazují stále jen s obtížemi. Každému vzdělanci v naší zemi mohou Caprovu knihu s dobrým svědomím doporučit – jedná se o jeden z tex-

tů, které pomáhaly měnit svět a který je dnes podobně aktuální jako v době svého vzniku a s ohledem na časovou latenci našeho provinčního zápečí umožňuje svým dlouhým zpožděním nahlédnout, jak je to po dvaceti letech s intelektuálními prorocstvími a jejich plněním.

Stanislav Komárek

Andreas Gestrich – Jens-Uwe Krause – Michael Mitterauer: GESCHICHTE DER FAMILIE, (Europäische Kulturgeschichte, herausgegeben von Andreas Gestrich, Band 1) Alfred Kröner Verlag Stuttgart, 2003

Jedná se o rozsáhlý syntetizující přehled vývoje evropské rodiny od antiky po současnost, založený na nepřehledném bohatství jednotlivých případových i shrnujících studií (přehled použité literatury s. 686–731) a poměrně hojně uplatňující komparativní přístup (jak v rámci evropského prostoru, tak místy srovnáváním světových kultur). Vzhledem k tomu, že se této práci v českojazyčné odborné literatuře již dostalo recenze (Eduard Maur),¹ a vzhledem ke značnému rozsahu této knihy, nabízím v následujícím textu jen upozornění na několik momentů, jež se mi zdají v Gestrichově, Krauseho a Mitterauerově práci významné nejen z hlediska historické demografie a historické antropologie, ale i z obecnějšího hlediska (zároveň se snažím nabídnout výběr, jenž se příliš nepřeh-

¹ Eduard Maur (rec.), Andreas Gestrich – Jens-Uwe Krause – Michael Mitterauer, *Geschichte der Familie*, in *Historická demografie* 27, 2004, s. 280–283.